

Morgan, "Öldjeytü", *EI²* (İng.), VIII, 168-169; Ramazan Şeşen, "Câmiu't-tevârih", *DİA*, VII, 132-133; Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", *a.e.*, XXII, 103; A. Engin Bektaş - Ahmet Vefa Çobanoğlu, "İlhanlılar (Sanat)", *a.e.*, XXII, 106; Ebû'l-Fazl Hatîbî, "Olcaytu", *DMBİ*, X, 447-450.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

O'LEARY, De Lacy Evans (1872-1957)

İngiliz şarkiyatçısı.

Hayatının ilk dönemleri hakkında fazla bilgi yoktur. Bristol'de Christ Church rahibi olarak görev yapması, onun erken yaşlardan itibaren kilise eğitim sistemi ve hiyerarşisi içinde yetiştiğini düşündürmektedir. Dublin Üniversitesi'nde klasik diller ve Arapça okudu; ardından Mısır'a giderek Kıptîler'in tarihi ve dilleri üzerine özel eğitim gördü. Buradaki çalışmaları sırasında klasik Arapça ve modern Arapça'nın bilhassa Mısır, Suriye ve Fas lehçelerini öğrendi. Daha sonra Bristol Üniversitesi'nde Ârâmîce ve Süryânîce dersleri vermeye başladı.

O'leary'nin Arap ve İslâm tarihine ilgisi, diğer pek çok şarkiyatçı gibi Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Ortadoğu'da hâkimiyet kurmaya çalıştığı XX. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Ortadoğu ve Arap dünyasının yükselen ekonomik, siyasal ve stratejik konumunu değerlendirme amacı güden İngilizler, Osmanlılar'ın bölgeden çekilmesinin ardından Arap İslâm dünyasında yaşanan bunalımı kendi çıkarlarına göre şekillendirmek için şarkiyatçıların bölgeye sevk etmiştir. Bu bilim adamları, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun siyasî gayeleri doğrultusunda Osmanlı hilâfetinin yürüttüğü panislâmizm politikasını bertaraf etmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu dönemin şarkiyatçıları arasında seçkin bir yere sahip olan O'leary de aynı politik görüşle daha çok Osmanlılar'ın Ortadoğu'da hâkimiyet kurmalarından önce yaşanan parlak dönem ve Araplar'ın İslâm uyguladığı temel unsur oluşu üzerinde durmuştur. Bununla birlikte O'leary'nin, İngiliz politikasının yönlendirmesiyle yazdığı eserlerin bilimsel bakımdan sağlam kaynaklara dayanmadığı düşünülmemelidir. Ancak o da ülkesinin siyasal çıkarları parantezinde İslâm kültür ve medeniyetinin eski Yunan'dan miras alınarak geliştirildiği ve buna Süryânî, Nestûrî, yahudi bilim adamlarının aracılık ettiği şeklinde özetlenebilecek olan klasikleşmiş şarkiyatçı görüşünü ve tarih yazıcılığını aşırı şekilde vurgula-

mıştır. Bununla birlikte O'leary'nin, Arapça'ya ve diğer yerel dillere olan hâkimiyeti sayesinde İslâm felsefe tarihinin pek çok karanlık noktasına ışık tuttuğu, İslâm düşüncesine ve biliminin Batı kamuoyunda tanınmasına önemli bir katkı sağladığı inkâr edilemez. Diğer taraftan O'leary İslâm tarihi yanında İslâm öncesi Arap tarihi, Süryânî ve Kıptî kilise tarihi, Hıristiyanlığın erken dönemi ve kaynakları ile azizlerin hayatları konularında değerli çalışmalar yapmıştır.

Eserleri. 1. *Arabic Thought and Its Place in History* (London 1922). Kitapta, İslâm kültürünün esas itibarıyla Helen-Roma kültürünün bir parçası ve İslâm teolojisinin de aslında Helenistik kaynakların müslüman ve müslüman çevrede yaşayan yahudi düşünürleri tarafından yeniden formüle edilmiş ve geliştirilmiş bir şekli olduğu fikri savunulmaktadır. Eser, Hüseyin Yurdaydın ve Yaşar Kutluay tarafından *İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Ankara 1959). 2. *Islam at the Crossroads* (London 1923). Müellif bu eserinde müslümanların hâkimiyetleri altına aldıkları ırkları kılıç zoruyla müslümanlaştırdıklarına dair yaygın görüşü eleştirmektedir. 3. *A Short History of the Fatimid Khalifate* (New York-London 1923). Fâtîmîler üzerine yazılmış ilk eserlerden olan kitapta Fâtîmî halifelerinin siyasî tarihi incelenmektedir. 4. *Arabia Before Muhammad* (New York 1927). Araplar'ın İslâm öncesindeki hayatları hakkında kaleme alınmış en önemli eserlerden sayılan kitapta Arap yarımadasının Mısır, Mezopotamya ve Hindistan'la ilişkileri incelendikten sonra, yarımada İslâm öncesinde kurulan devletler, Araplar'ın hayatı, iktisadî ve ticarî ilişkileri ele alınmaktadır. 5. *How Greek Science Passed to the Arabs* (London 1949). Yunan felsefe ve düşüncesinin İslâm dünyasına geçişini konu alan bu eserde de müellif, İslâm felsefesi ve maddî kültürünün temelinde Helen-Roma kültürünün bulunduğunu öne sürmektedir. Bu şekilde O'leary, bir taraftan Doğu ile Batı'yı birbirine daha fazla yaklaştırmaya aracını taşıdığı ortaya koyarken bir taraftan da Doğu'nun Batı kültür ve medeniyetine ne kadar bağımlı olduğunu göstermeye çalışmıştır.

O'leary'nin diğer eserleri de şunlardır: *The Apostolical Constitutions, and Cognate Documents: with Special Reference to their Liturgical Elements* (London 1906), *Infant Baptism. A Tractate for the Clergy* (London 1906), *The Syriac Church and Fathers, Society for Pro-*

moting Christian Knowledge (London 1909), *The Daily Office and Theotokia of the Coptic Church* (London 1911), *Studies in the Apocryphal Gospels of Christ's Infancy* (London 1912), *The Life and Times of Saint Dominic* (London 1912), *Characteristics of the Hamitic Languages* (Bristol 1915), *Comparative Grammar of the Semitic Languages* (London 1923); *Colloquial Arabic* (New York 1925), *The Dīnār (Antiphonarium) of the Coptic Church* (London 1926-1930), *The Ethiopian Church. Historical Notes on the Church of Abyssinia* (London 1936), *The Saints of Egypt* (New York 1937).

Makalelerinden bazıları şöylece sıralanabilir: "The Influence of Galen on Arabic Philosophy" (*Journal of Indian History*, II [1922-23], s. 233-238); "Bibliography (1924-1925)" (*The Journal of Egyptian Archaeology*, XI/3-4 [1925], s. 320-326); "The Early Westward Drift of Science and Philosophy" (*Philosophy East and West*, II/5 [1952], s. 53-58); "Arabic Transmission of Science" (*IC*, XXXII [1957], s. 201-208); "Buddhis and Christian Contacts with Early Islam" (*IC*, XXXII [1958], s. 95-98); "Notes on Mahmud of Ghazna" (*IC*, XXXII [1958], s. 190-194).

BİBLİYOGRAFYA :

De Lacy O'leary, *Islam at the Crossroads*, London 1923, s. 8; a.m.f., *How Greek Science Passed to the Arabs*, London 1957, s. 1-5, 155-175; a.m.f., *İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri* (trc. Hüseyin Yurdaydın - Yaşar Kutluay), Ankara 1959, s. 136-142; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrihün*, Kahire 1980, II, 90-91; Mişâl Cühâ, *Dirâsâtü'l-'Arabîyye ve'l-İslâmîyye fi Ürûbbâ*, Beyrut 1982, s. 45.

KEMAL ÇİÇEK

OLGUN, Tâhir

(bk. TÂHİRÜLMEVLEVÎ).

ON EMİR

Hz. Mûsâ'ya

Sînâ'da taş tabletler üzerine yazılı olarak verilen ilk ilâhî emirler.

İbrânîce'si "on söz" anlamında *aseret ha-dibberot* (Çıkış, 34/28; Tesniye, 4/13; 10/4), Latince'si *decalogus*, Grekçe'si *deka-logostur*. Batı dillerine *decalogue*, Arapça'ya *el-evâmîrû'l-aşere*, Türkçe'ye *on emir* (*evâmîr-i aşere*) şeklinde geçmiştir. Tevrat'a göre on emir, Hz. Mûsâ önderliğindeki İsrâilîoğulları'nın Mısır'dan çıkışlarından yedi hafta sonra Sînâ dağı'nın zirve-